

Veiledning til salærforskriften

Justis- og beredskapsdepartementets veiledning til forskrift 3. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater m.v. (tidligere kalt kommentarer til salærforskriften)

Frem til nå har kommentarene til de enkelte bestemmelsene i salærforskriften stått fortløpende etter hver bestemmelse i forskriften. Dette er uheldig da kommentarene ikke er en del av selve forskriften. Justis- og beredskapsdepartementet har derfor fjernet kommentarene i selve forskriften og samlet dem her på regjeringen.no under benevnelsen «veiledning». Selve salærforskriften finnes på Lovdata med en lenke til veiledningen her. Tilsvarende deling av kommentarene fra forskriften er gjort for forskrift 12. desember 2005 nr. 1442 om salær fra det offentlige til advokater m.fl. etter faste satser (stykkprissatser) ved fri rettshjelp og i straffesaker (stykkprisforskriften).

Det er behov for oppdatering av flere av kommentarene. På nåværende tidspunkt har vi ikke gjennomgått og oppdatert alle kommentarene, men foretatt enkelte oppdateringer. Veiledningen vil bli oppdatert etter hvert, og dato for oppdatering som foretas etter 1. januar 2020 vil stå under den enkelte kommentar.

Til § 1. Hvem forskriften gjelder for

1.1. Forsvarere og bistandsadvokater

Forskriften kommer til anvendelse i alle tilfeller hvor det skal fastsettes salær til en offentlig oppnevnt forsvarer eller bistandsadvokat, med unntak av salær som gjelder straffesaker for Høyesterett. Forskriften gjelder videre i de tilfeller hvor retten finner at særlige forhold tilsier at en privat antatt forsvarer bør tilkjennes salær av staten som om han hadde vært offentlig oppnevnt, jf. straffeprosessloven § 107 tredje ledd.

1.2. Advokater/rettshjelpere som yter fri rettshjelp

Forskriften gjelder både for advokater og rettshjelpere, jf. domstolloven § 218 annet ledd nr. 1, som yter fritt rettsråd etter lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp (rettshjelploven) kap. II og for prosessfullmektiger i saker hvor det er innvilget fri sakførsel etter rettshjelploven kap. III.

Rettshjelperes adgang til å yte fritt rettsråd etter lov om fri rettshjelp, er regulert i lovens § 2 tredje ledd jf. forskrift 9. oktober 1997 nr. 1087 om adgangen til å yte fritt rettsråd for juridiske kandidater som utøver rettshjelpvirksomhet.

1.3. Sakkyndige

Oppnevnt sakkyndig skal godtgjøres etter reglene i salærforskriften, uavhengig av hvem som faktisk betaler for oppdraget. Det er således uten betydning hvorvidt det er det offentlige eller den private part som skal betale den sakkyndiges honorar. Ved hver oppnevning bør den sakkyndige på forhånd gjøres oppmerksom på at honoraret vil bli fastsatt etter salærforskriftens regler.

Etter straffeprosessloven § 138 tredje ledd har rettsoppnevnte sakkyndige krav på salær etter reglene i lov 21. juli 1916 nr. 2 om vidners og sakkyndiges godtgjørelse mv., jf. § 1 og § 10. I henhold til § 10 skal oppnevnte sakkyndige som ikke har fast lønn, ha godtgjøring for sin tjenestegjøring. Sakkyndige må anses for å ha fast lønn i bestemmelsens forstand når det hører til vedkommendes alminnelige tjenesteplikter å fungere som sakkyndig. Det må være tilstrekkelig i denne forbindelse at tjenestegjøring som sakkyndig inngår som en av flere tjenesteplikter. Dette gjelder for eksempel tjenestemenn ved Kriminalpolitisen. Det vil for denne gruppen være en del av deres tjenesteplikt som ansatt å utføre oppdraget som rettsoppnevnt sakkyndig. De har således ikke krav på særskilt godtgjøring for dette.

For så vidt gjelder andre grupper vil det bero på en konkret vurdering av den enkeltes arbeidsavtale hvorvidt det er en del av vedkommendes tjenesteplikt å utføre oppdraget som rettsoppnevnt sakkyndig.

For så vidt gjelder ansatte ved Statens Rettstoksikologiske Institutt (SRI), er arbeidsavtalen pr. i dag slik at oppmøte i retten ikke regnes som en del av deres tjenesteplikter og således ikke godtgjøres av SRI. Dersom en ansatt ved SRI oppnevnes som sakkyndig, skal vedkommende således honoreres i henhold til salærforskriften for så vidt gjelder den tid som medgår til selve oppmøtet i retten, herunder saksgjennomgang direkte i tilknytning til oppmøtet i retten.

For så vidt gjelder såkalte «politisakkyndige», f.eks. sakkyndige som politiet benytter enten under ordenspolitiets tjeneste eller ved rent foreløpige undersøkelser, vil retten måtte vurdere behovet for oppnevning i henhold til tvisteloven § 25-2 og straffeprosessloven kap. 11. Departementet antar at det som regel ikke vil være grunn til å oppnevne disse som sakkyndige dersom oppdraget utføres i kontortiden som ledd i tjenesten, og på grunnlag av en foreliggende rapport i saken.

Forskriften gjelder også hvor fylkesmannen finner å kunne dekke utgifter til sakkyndige som ikke er oppnevnt av retten etter rettshjelploven § 22 annet ledd, og for sakkyndig bistand i fritt rettsrådsaker etter rettshjelploven § 14 annet ledd.

Det forekommer at leger som er oppnevnt som psykiatrisk sakkyndige finner det nødvendig at observanden blir undersøkt også av en annen sakkyndig, f.eks. en psykolog. Samtykke må da på forhånd innhentes fra den som har foretatt oppnevningen, og salærforskriften vil gjelde også denne sakkyndige.

I enkelte tilfelle blir det, særlig av politiet, rekvirert sakkyndig bistand hos institutter som pga. særlig apparatur, prøvemaskiner o.l. er spesielt velegnet til å foreta visse undersøkelser. En vesentlig del av regningen fra slike institutter vil knytte seg til bruk av maskinene. Det antas at kjøp av slike tjenester ikke omfattes av salærforskriften og at forskriftens satser således ikke nødvendigvis må legges til grunn for denne type sakkyndig bistand. Dersom vedkommende institutt ikke aksepterer at salærforskriften legges til grunn, skal imidlertid slike institusjoner bare benyttes hvor det anses strengt nødvendig, og den som har rekvirert assistansen skal attestere dette overfor den som skal fastsette salæret.

1.4. Tolker

Forskriften gjelder både for rettsoppnevnte tolker og tolker som gjør tjeneste etter rettshjelploven. Den gjelder videre for godkjent tolk i den utstrekning som følger av rundskriv G-113/88. Slike tolker skal godtgjøres etter reglene i salærforskriften uavhengig av hvem som faktisk betaler for oppdraget. Det er således uten betydning hvorvidt det er det offentlige eller en privat part som skal betale tolkens honorar.

Forskriften gjelder tolker som gjør tjeneste for påtalemyndigheten. Forskriften kommer imidlertid bare til anvendelse ved tolkeoppdrag i straffesaker, og ikke ved tolkeoppdrag som gjelder politiets forvaltningsmessige oppgaver, herunder utlendingssaker.

Departementet vil understreke betydningen av at brukerne av tolker er kritiske til hvem som oppnevnes til tolkeoppdrag, idet ikke alle som brukes er like egnet til å utføre slike oppdrag.

Det er for øvrig viktig å være klar over forskjellen mellom tolker og translatører. En statsautorisert translatør vil ikke nødvendigvis være å anse som fullt kvalifisert til å utføre tolkeoppdrag. Som påpekt ovenfor er det viktig å ha erfaring i å tolke. Hvis det under tolking oppstår behov for oversettelse av et dokument og nedtegning av innholdet i dokumentet, bør mottakeren (dvs. den det tolkes for) oppfordres til selv å nedtegne oversettelsen, slik at ikke tolken foretar skriftlig oversettelse.

Forskriften gjelder ikke for translatøroppdrag. Slike oppdrag anses som kjøp av tjenester og ikke som et sakkyndig oppdrag. Når det gjelder utførelsen av denne type oppdrag, oppstår det erfaringsmessig ofte uoverensstemmelser med hensyn til regningens størrelse. Departementet vil derfor anbefale at det allerede ved oppdragets inngåelse avtales hvilken sats som skal benyttes.

1.5. Helsepersonell

Med hjemmel i forskriften § 2 tredje ledd er det utarbeidet egne stykkprissatser for visse medisinsk sakkyndige forretninger, jf. Justisdepartementets rundskriv.

For så vidt gjelder fast ansatt helsepersonell, har det i praksis vært knyttet noe tvil til hvorvidt det er arbeidstakeren selv eller den institusjon vedkommende er ansatt ved,

som er salærberettiget i henhold til forskriften. Det avgjørende må være om det er arbeidstakeren som er oppnevnt som sakkyndig. I så fall skal salæret tilfalle vedkommende. Dette vil regelmessig være tilfelle hvor den sakkyndige er oppnevnt av retten. Om påtalemyndigheten henvender seg til et sykehus eller laboratorium for å få noen til å ta en blodprøve og analysere denne, må det derimot være vedkommende sykehus eller laboratorium som må anses salærberettiget.

1.6. Advokat- og forsvarervaktordninger

I medhold av bestemmelsens fjerde ledd har departementet fastsatt egne regler om salær for forsvarervaktordningen ved Oslo tingrett.

Til § 2. Den offentlige salærsats

Den ordinære salærsats er ment å dekke utgifter til kontorhold og selvpensjonering. Kontorhold omfatter utgifter til husleie, kopiering, porto, telefon, skrivehjelp, Lovdata og innkjøp av litteratur m.v.

Salærsatsen inkluderer arbeid i forbindelse med skriving av arbeidsoppgave og eventuelt utferdigelse av klage, slik at dette arbeid ikke kan kreves dekket særskilt.

Forskriften § 2 andre ledd deler godtgjøringen opp i 3 ulike ytelser, der avrundingen for rettsmøter gjøres på en annen måte enn for de øvrige ytelsene:

- Alt arbeid, unntatt reisefravær og oppmøte i rettsmøter

All tid som er brukt legges sammen og avrundes så opp til nærmeste halvtime

- Reisefravær

All tid medgått til reisefravær (sammenhengende fravær utover 30 minutter) legges sammen og avrundes så opp til nærmeste halvtime

- Rettsmøter

Tiden avrundes opp til nærmeste halvtime for hver enkelt dag

Forskriften § 2 første ledd er endret fra 1. januar 2017. Endringen gjelder likevel ikke der oppdraget er påbegynt eller oppnevningen er foretatt før ikrafttredelsen 1. januar 2017.

Til § 3. Fastsettelse av salæret

Forsvarere har bare krav på salær for arbeid utført etter oppnevningen og ikke i forbindelse med forutgående politiavhør e.l. Hvis arbeid utført forut for oppnevningen har ført til mindre arbeid senere, kan likevel også dette godtgjøres. Forsvarerens krav

på salær for bistand ytet før rettsmøtet som holdes til avgjørelse av fengslingsspørsmålet, er ikke betinget av at han allerede var oppnevnt.

Advokater/rettshjelpere som utfører arbeid i forbindelse med fri sakførsel og fritt rettsråd har kun krav på salær fra det tidspunkt oppnevningen gjelder. Dersom det gis etterbevilling til fri rettshjelp må det påses at oppnevningen angir fra hvilket tidspunkt bevillingen gjelder. Hovedregelen er at en bevilling til fri sakførsel gjelder fra og med stevning eller tilsvarende. Unntak gjelder hvor arbeidet med å utarbeide søknaden om fri rettshjelp er skjedd utenom det tidspunkt bevillingen angir, da arbeid vedrørende dette alltid kan tas med i arbeidsoppgaven og skal godtgjøres når fri rettshjelp blir innvilget.

Blir en søknad om fri sakførsel avslått, vil advokatens arbeid frem til stevning kunne dekkes etter reglene om fritt rettsråd dersom betingelsene for dette for øvrig foreligger.

Det bes påsett at arbeidsoppgaven inneholder opplysninger om når arbeidet ble avsluttet jf. nedenfor under punkt 5.2. Forskuddsutbetalinger skal skje etter den timesats som gjelder på utbetalingstidspunktet.

Til § 4. Hvem som fastsetter salæret

4.1. Fastsettelse av retten

I arbeidsoppgaven til retten i fengslingssaker skal ikke medtas arbeid utført med henblikk på den kommende hovedforhandling i tingretten. Dette arbeidet skal følgelig medtas i arbeidsoppgaven til tingretten.

Rettsbistandloven § 22 første ledd tredje punktum gir den rett som har saken til behandling myndighet til å avgjøre om bevilling til fri sakførsel også skal omfatte rettergangsskritt ved annen domstol. En eventuell søknad om utvidelse av bevillingen skal fremsettes skriftlig til den rett som har saken til behandling.

4.2. Fastsettelse av fylkesmannen

Hvis søker flytter til et annet fylke etter innvilgelse av fritt rettsråd, men før innsendelse av salærkrav, skal salærkravet som hovedregel sendes til det fylkesmannsembete som innvilget fritt rettsråd.

Til § 5. Innlevering av arbeidsoppgave

5.1. Frist for innlevering av arbeidsoppgave

Forsinkelser vil være unnskyldelig etter første ledd annet punktum dersom de skyldes forhold som ligger utenfor advokatens rådighet. Som eksempel kan nevnes manglende dokumentasjon vedrørende klientens økonomi. For at for sen innlevering skal kunne anses som unnskyldelig i slike tilfeller, forutsettes at advokaten har gjort flere aktive

forsøk på å få opplysninger fra sin klient, og at tidsoverskridelsen utelukkende skyldes forhold fra klientens side. Departementet har på den annen side ikke ansett feilarkivering hos advokaten eller en ren forglemmelse som unnskyldelig.

Da et forsvareropdrag kun gjelder det enkelte rettergangsskritt i saken, vil oppdraget som hovedregel anses avsluttet når det aktuelle rettergangsskrittet er foretatt. Det er følgelig dette tidspunkt som skal legges til grunn ved beregningen av tremånedersfristen. Ved varetektsfengsling anses imidlertid oppdraget for avsluttet når klienten løslates eller oppdraget overtas av en annen forsvarer. Arbeidsoppgave må likevel sendes inn senest innen tre måneder etter fengslingsmøtet som det kreves godtgjøring for.

5.2. Om arbeidsoppgaven

Oppgaven skal være så utførlig at den instans som fastsetter salæret kan bedømme rimeligheten og nødvendigheten av den tid som er oppgitt. Dette betyr at spesielt oppgaven over forberedende arbeid må spesifiseres grundig og tidsforbruket begrunnes. Arbeidsoppgaven må videre inneholde opplysninger om når arbeidet ble avsluttet. Arbeidsoppgaver som ikke er spesifisert (bl.a. vedrørende forberedende arbeid og eventuelt reisefravær) eller ikke er utfylt med tidspunktet for arbeidets avslutning osv., skal ikke honoreres før manglene er rettet. Arbeidsoppgaver hvor det f.eks. kun er benyttet stikkordsmessige standarduttrykk/summariske timelister uten nærmere klargjørende kommentarer, vil således ikke gi grunnlag for honorering.

Det skal opplyses om saken er overtatt fra en annen, samt hva som tidligere er utbetalt i salær, jf. § 12 med kommentarer.

Parters, vitners og oppnevnte sakkyndiges utgifter skal ikke medtas i advokatens arbeidsoppgave. Disse skal eventuelt dekkes etter egen regning.

Vervet som prosessfullmektig, forsvarer, oppnevnt sakkyndig eller tolk er personlig og kan ikke overdras til andre. Dette innebærer at arbeidsoppgaven må sendes inn av vedkommende personlig. Oppgjør må således foretas med den salærberettigede med mindre det foreligger en transporterklæring.

5.3. Spesielt om nødvendige legitimerte utlegg og ekstraordinære utgifter

Med legitimerte utlegg etter femte ledd forstås kostnader som ikke omfattes av salærsatsen, jf. § 2 med kommentarer, og som har vært nødvendig for utførelsen av oppdraget, f.eks. kostnader i forbindelse med medisinske sakkyndige forretninger og tekniske undersøkelser. Forutsetningen for godtgjøring er at arbeidet er rimelig og at den som har utført arbeidet, sender regning til den salærberettigede for dette.

Utgifter til nødvendige skriftlige oversettelser dekkes etter forhåndsgodkjennelse av den salærfastsettende myndighet. Advokaten må begrunne behovet for skriftlige oversettelser.

Utleppet godtgjøres kun i den utstrekning den salærfastsettende myndighet finner at det har vært nødvendig for utførelsen av oppdraget.

Det presiseres at utgifter til kontorhold og selvpensjonering ikke er å anse som utlegg. Slike utgifter omfattes av den ordinære salærsats, se nærmere kommentarene til § 2. Helt ekstraordinære utgifter kan imidlertid dekkes dersom det finnes rimelig grunn til det. Søknad om dette må særskilt begrunnes. Dersom kopieringsutgifter anses som ekstraordinære, godtgjøres hver kopi med kr 1,-. Det vil f.eks. anses som ekstraordinært dersom politiet i straffesaker overlater til forsvareren å forestå nødvendig kopiering av dokumenter i saken, jf. påtaleinstruksen § 25-5. Også kopiering av dokumenter til ankeutdrag dekkes med kr 1 pr. kopi. Tid som er medgått til selve kopieringen omfattes av utgifter til vanlig kontorhold og dekkes ikke særskilt. Advokatens arbeid med å utarbeide ankeutdrag dekkes særskilt som forberedende arbeid. I saker som betales med en stykkpris, omfattes arbeidet med å utarbeide ankeutdrag av stykkprisen.

Til § 6. Salærfastsetting og utbetaling

30-dagers-fristen for fastsetting og utbetaling av salæret løper fra det tidspunkt den salærfastsettende myndighet har fått seg forelagt alle nødvendige opplysninger for vurdering av salærkravet. Dersom salærfastsettingen er påklaget/påkjært, kan utbetaling likevel skje for det beløp som er godkjent.

Hvis siktede skifter forsvarer under saksforberedelsen, har den først oppnevnte forsvarer krav på å få sitt salær i saken fastsatt og utbetalt når hans arbeid er avsluttet.

Reglene om forskuddsbetaling gjelder ikke i stykkprissaker, jf. Rt-2006-1327 og Justisdepartementets kommentarer til stykkprisforskriften § 11. Unntaket er ikke til hinder for fortløpende betaling etter stykkpris i fengslingsaker, jf. stykkprisforskriften § 11 annet ledd annet punktum med kommentarer.

Til § 7. Nedsettelse av salæret

7.1. Generelt

Det er en forutsetning for godtgjøring etter forskriften at arbeidet er utført på en faglig forsvarlig måte. Hvis den salærfastsettende myndighet kommer til at arbeidet ikke holder faglig mål, er vedkommende ikke berettiget til full godtgjøring.

7.2. Nedsettelse av salæret for arbeid utover det som er rimelig og nødvendig

Bestemmelsen innebærer en plikt til å sette ned salæret i tilfeller hvor tidsbruken overskrider det rimelige og nødvendige. Det vises for øvrig til Rt-1992-1556.

Arbeidet til personer som er oppnevnt som prosessfullmektig eller forsvarer i medhold av tvisteloven § 3-3 eller straffeprosessloven § 95, skal vurderes etter samme standard som advokater/advokatfullmektiger. Dette innebærer at det ikke skal tilstås godtgjøring i større grad enn det en advokat/advokatfullmektig ville ha fått for arbeidet.

Salærnedsettelse i straffesaker og i saker som gjelder fri sakførsel, jf. lov om fri rettshjelp kap. III, skal tas opp med den salærberettigede før reduksjon foretas. Ved omfattende salærnedsettelse bør også den salærberettigede i saker som gjelder fritt rettsråd, jf. lov om fri rettshjelp kap. II, gis mulighet til å uttale seg. Ubetydelige endringer, korreksjon av regnefeil og andre åpenbare feil som ikke kan regnes som en salærnedsettelse, trenger ikke forelegges for den salærberettigede.

7.3. Hva er rimelig og nødvendig arbeid i saken

Hvilket tidsforbruk som kan anses rimelig og nødvendig må avgjøres etter et konkret skjønn i den enkelte sak. Advokaten skal klarlegge de faktiske og rettslige sider ved en sak. Arbeidet må imidlertid ikke gå ut over det som må anses nødvendig for å kunne ivareta klientens behov. Det må legges til grunn at advokaten har et alminnelig godt kjennskap til rettsregler og rettspraksis på det saksområdet den konkrete sak gjelder, slik at arbeid som nærmest får karakter av studier faller utenfor det som det er rimelig at det offentlige dekker.

I noen saker, deriblant familie- og straffesaker og kanskje spesielt i saker hvor man er advokat for fornærmede, har advokatene ofte en viss pågang fra klienten for å drøfte forhold som ligger utenfor de egentlige rettslige sider av saken. Utgangspunktet er at det ikke er rimelig at det offentlige skal dekke advokaters engasjement på dette feltet. Bare dersom behovet for dette finnes særlig påkrevd, kan det i rimelig utstrekning gis godtgjøring også for slikt arbeid.

Arbeid som består i kontakt med presse o.l. skal som hovedregel ikke dekkes av det offentlige. Departementet er imidlertid av den oppfatning at straffeprosessloven § 107 annet ledd ikke er til hinder for at en offentlig oppnevnt forsvarer kan kreve dekket av siktede honorar for arbeid knyttet til oppgaver som ligger utenfor det salæret dekker. Den siktede må i så tilfelle være gjort oppmerksom på dette før utgiftene påløper.

Til § 8. Reisefravær

8.1. Tidspunktet for og omfanget av fraværsgodtgjøring

Etter bestemmelsens første ledd første pkt. skal det gis godtgjøring både for faktisk reisetid og for den tid man for øvrig er fraværende fra kontoret på hverdager i tiden mellom kl. 0800 og 1600. Til andre tider gis godtgjøring kun for faktisk reisetid, inkludert eventuell ventetid i forbindelse med reisen. Med ventetid skal forstås venting på avreise eller korresponderende transportmiddel samt forsinkelser under reisen.

Ventetid etter ankomst reisemålet, herunder overnatting i forkant av et rettsmøte e.l. regnes ikke som «reisetid», men anses som «annet fravær» som kan godtgjøres etter § 8 første ledd første punktum. Dette er aktuelt i de tilfeller hvor den salærberettigede reiser til rettsstedet dagen før rettsmøte eller ankommer rettsstedet forut for møtet samme dag.

Forskriftens § 8 første ledd skal ses i sammenheng med bestemmelsen i Statens reiseregulativ § 3 nr. 1 der det fremgår at reisen skal foretas på den for staten hurtigste og billigste måte så langt det er forenelig med utførelsen av oppdraget når man herunder tar samlet hensyn til alle utgifter og til en effektiv og forsvarlig avvikling av tjenesten.

8.2. Godtgjøringens størrelse

Salær ved godtgjøring for reisefravær etter første og annet ledd betales med halvparten av full salærsats pr. påbegynt halvtime. Også for grupper som godtgjøres med 4/5 av salærsatsen betales salæret med halvparten av full salærsats pr. påbegynt halvtime ved godtgjøring for reisefravær. Godtgjøring gis imidlertid kun for sammenhengende fravær med en varighet på mer enn 30 minutter. Dette innebærer at det ikke gis godtgjøring for fravær som utgjør mindre enn 30 minutter hver vei. Dersom fraværet utgjør mer enn 30 minutter hver vei, gis det godtgjøring for det samlede totale fraværet, dvs. at det ikke skal gjøres fradrag for de første 30 minuttene.

Forskriften § 8 annet ledd er endret fra 1. januar 2017. Endringen gjelder likevel ikke der oppdraget er påbegynt eller oppnevningen er foretatt før ikrafttredelsen 1. januar 2017.

8.3. Trekk i lønn som vilkår for fraværgodtgjøring

Dersom den salærberettigede kan dokumentere trekk i lønn p.g.a. fraværet i forbindelse med oppdraget, vil vedkommende være berettiget til fraværgodtgjøring tilsvarende lønnstrekket, dog begrenset oppad til salærsatsen pr. time.

8.4. Bostedsforbehold som vilkår for fraværgodtgjøring

Fraværgodtgjøring kan som hovedregel bare tilstås dersom reglene om bostedsforbehold ikke er til hinder for det. Se nærmere forskriftens § 9 med kommentarer.

Det tilstås imidlertid fraværgodtgjøring for den reisetid som medgår for forsvarer til å oppsøke siktede/tiltalte i fengsel til nødvendige samtaler selv om siktede/tiltalte er varetektsfengslet utenfor rettskretsen. Utgifter til reise ved slike besøk godtgjøres etter reglene i statens reiseregulativ.

8.5. Spesielt om salær til medisinske sakkyndige

Det er funnet mest praktisk og hensiktsmessig å ha en fast betaling for enkelte sakkyndige forretninger som utføres av leger og annet helsepersonell. I forbindelse med de forretninger som honoreres etter stykkprissatser, jf. forskriften § 2 tredje ledd, er det adgang til å tilkjenne fraværsgodtgjøring også når reisefraværet faller utenfor det som ellers regnes som vanlig arbeidstid.

Til § 9. Bostedsforbehold

9.1. Fri sakførselsaker og straffesaker

Første ledd gjelder både fri rettshjelpsaker og straffesaker. Rettskretsen i saker for lagmannsretten er lagsognet, jf domstoloven § 16. Inndelingen i rettskretser er regulert i forskrift 16. desember 2005 nr. 1494 om domssogn og lagdømmer.

I de tilfellene hvor siktede i henhold til straffeprosessloven har krav på offentlig forsvarer, vil utgiftene til forsvarerens arbeid i saken alltid bli dekket av det offentlige. Det følger imidlertid av § 9 første ledd at det offentlige ikke skal belastes med merutgiftene ved at siktede velger en forsvarer som har kontor utenfor rettskretsen. Dersom siktede allikevel velger en slik forsvarer og dette medfører merutgifter, vil han som hovedregel selv måtte dekke advokatens ekstraavgifter ved reise og fravær. Vurderingen av hva som er merutgifter som ikke kan dekkes, er omtalt i Rt-1994-1160.

Bestemmelsen gir i praksis den siktede en reell valgmulighet og innebærer ikke en innskrenkning i vedkommendes rett til fritt forsvarervalg. Det vises i den forbindelse til den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen art. 6 tredje ledd litra c, hvoretter den siktede skal ha rett til gratis advokatbistand, men ikke nødvendigvis etter eget valg. Det vises for øvrig også til Rt-1994-1160.

Hvor pådømmelse/spørsmål om forlengelse av fengsling skjer ved en annen domstol enn den som har hatt fengslingsspørsmålet til behandling, må det søkes om opphevelse av bostedsforbeholdet. For en nærmere vurdering i slike tilfelle vises det til punkt 9.3 og Rt-1994-671.

Det må likevel antas at den første oppnevningen står ved lag inntil retten på det nye stedet har oppnevnt ny forsvarer. Inntil ny oppnevning er skjedd, må den første forsvareren kunne kreve at det offentlige dekker de utgifter som har vært nødvendige for å ivareta siktedes interesse.

Dersom den fornærmede velger en bistandsadvokat med kontor utenfor rettskretsen, må vedkommende selv dekke utgiftene. Unntaksbestemmelsen i tredje ledd kan anvendes dersom det er særlig behov for en advokat med et bestemt kjønn eller en advokat med erfaring som bistandsadvokat, og dette ikke finnes innenfor rettskretsen. Ved opphevelse av bostedsforbeholdet på dette grunnlaget bør det normalt forutsettes

at fornærmede velger den nærmeste advokat av ønsket kjønn eller den nærmeste advokat med erfaring som bistandsadvokat.

9.2. Forvaltningssaker

Det fremgår av rettshjelploven § 3 tredje ledd annet punktum at søker normalt må velge en advokat i rimelig nærhet av sin bopel eller oppholdssted. Dette gjelder også hvor fritt rettsråd gis uten behovsprøving.

Dersom advokaten er i tvil om hans kontor er i slik rimelig nærhet, skal han ta spørsmålet opp med fylkesmannen/fylkesnemnda før han yter bistand til klienten. Dette vesentlig av hensyn til klienten, idet bostedsforbeholdet innebærer at det kan påløpe ekstra utgifter for klienten.

Ved stor avstand mellom advokat og klient er det adgang til å søke fylkesmannen om opphevelse av bostedsforbeholdet, jf. punkt 9.3.

9.3. Opphevelse av bostedsforbeholdet

Det fremgår av bestemmelsens fjerde ledd at søknad om opphevelse av bostedsforbehold skal fremmes før bistand ytes. I unntakstilfelle kan salærfastsettende myndighet likevel oppheve bostedsforbeholdet etter at bistanden er gitt. Dette forutsetter at det ikke kan legges advokaten til last at søknaden ikke er fremsatt på et tidligere tidspunkt.

Ved vurderingen av om bostedsforbeholdet skal oppheves, skal det særlig tas hensyn til sakens art, omfang, vanskelighetsgrad og viktighet for klienten. Dersom sakens art eller andre spesielle forhold tilsier et særlig behov for å benytte en advokat i nærheten av klientens bopel/oppholdssted, vil dette kunne være et moment i vurderingen. Dette vil f.eks. kunne være tilfelle hvor rettskretsen er et annet sted enn der klienten bor/oppholder seg.

Det vil ved vurderingen også være av betydning om advokaten tidligere har hatt befatning med saken. Det forhold at advokaten tidligere har bistått i forbindelse med fengslingen, kan i seg selv ikke anses som tilstrekkelig grunnlag til å oppheve bostedsforbeholdet ved senere hovedforhandling i en annen rettskrets. Hvis skifte av forsvarer vil bli dyrere for det offentlige enn opphevelse av bostedsforbeholdet, kan bostedsforbeholdet oppheves.

Heller ikke sakens tilsynelatende alvorlige karakter og høye strafferamme vil automatisk gi grunn til å dispensere. Hvor det i slike tilfeller foreligger en tilståelse eller hvor rettspraksis er relativt klar, må saken som hovedregel anses såvidt uproblematisk at det ikke vil være grunnlag for å dispensere. Det vises her til Rt-1997-467.

Når en sak overføres til sideordnet domstol, jf. domstolloven § 38, vil dette tale for en opphevelse. Tilsvarende vil gjelde i de tilfeller hvor det avholdes rettergangsskritt ved

en annen domstol enn den som har saken til behandling. Som eksempel kan nevnes at dersom det avholdes bevisopptak ved en annen domstol enn den som har saken til behandling, må siktede ha krav på å beholde den opprinnelige forsvarer også ved bevisopptaket. Det samme gjelder ved bevisopptak i utlandet.

I straffesaker må det alltid vurderes om det er mulig å skaffe en kvalifisert lokal forsvarer som kan yte uhildet bistand i saken. Dette er ikke alltid mulig i distrikter med få advokater. Spesielt i kompliserte saker/ankesaker vil det fremstå som urimelig at den siktede/tiltalte ikke har noen reell valgmulighet med hensyn til valg av forsvarer. Dette vil være et moment som bør tillegges stor vekt ved vurderingen om opphevelse av bostedsforbeholdet. I alvorlige straffesaker hvor tiltalte har automatisk rett til fornyet prøving i lagmannsretten både av skyldspørsmålet og av straffeutmålingen, jf. straffeprosessloven § 321 tredje ledd, kan det være grunn til å oppheve bostedsforbeholdet således at siktede/tiltalte kan velge forsvarer innen lagsognet.

For øvrig bør størrelsen av merutgiftene ved en eventuell opphevelse tillegges vesentlig vekt ved vurderingen.

Departementet vil understreke at den enkelte instans har både rett og plikt til å foreta en selvstendig vurdering av spørsmålet om opphevelse av bostedsforbeholdet. Det forhold at bostedsforbeholdet er frafalt i underinstansen, er dog et moment for å dispensere også i ankeinstansen.

Til § 10. Etterarbeid

Bestemmelsen gjelder både straffesaker og sivile saker. Den vil primært være aktuell for advokater, men kan også komme til anvendelse for sakkyndige. Dette vil f.eks. kunne være tilfelle i barne- og familiesaker der det er behov for å gjennomgå rapporten med partene eller bistå med drøfting eller tilrettelegging av tiltak.

Etter bestemmelsens første ledd første punktum får den salærberettigede dekket inntil to timers nødvendig og faktisk utført etterarbeid (herunder vurdering av anke og eventuelt utferdigelse av ankeerklæring) i den enkelte sak.

Ved anke over dom i straffesaker godtgjøres forsvarers utferdigelse av støtteskriv og tilsvar med et tillegg på inntil fire timer etter første ledd andre punktum. Dette gjelder kun dersom det ikke er tilstrekkelig med godtgjøring etter første ledd første punktum.

I særlig omfattende og kompliserte straffesaker vil ikke betalingen etter første ledd være tilstrekkelig til at forsvareren kan utføre sine plikter etter straffeprosessloven § 313 på en tilfredsstillende måte. I disse sakene skal det gis godtgjøring etter bestemmelsens annet ledd for det faktisk utførte etterarbeidet. Det samme vil gjelde i større sivile saker.

Regning for utført etterarbeid sendes den rett som har hatt saken til behandling, jf. § 4. Ved anke over dom i straffesaker bør scannet kopi av støtteskriv og/eller tilsvaer vedlegges salær oppgaven.

I saker som omfattes av stykkprisforskriften er godtgjøring for etterarbeid inkorporert i stykkprissatsen, jf. stykkprisforskriften § 2 annet ledd første og tredje punktum. Ved anke over dom i straffesaker skal imidlertid forsvarers utferdigelse av støtteskriv og tilsvaer gis et tillegg på 3 ganger den offentlige salærsats i saker hvor hoved-/ankeforhandling har hatt varighet utover 9 timer, jf. stykkprisforskriften § 7 tredje ledd.

Til § 11. Utsettelse eller bortfall av rettsmøte/oppdrag

Bestemmelsen gjelder også i saker hvor salæret fastsettes etter stykkprisforskriften, jf. stykkprisforskriften § 2 annet ledd annet punktum.

Første ledd er ment å skulle gi hjemmel for en standardgodtgjørelse slik at man slipper vanskelige vurderinger av om den salærberettigede faktisk lider et tap ved at rettsmøtet eller fylkesnemndsmøtet avlyses eller utsettes. Standardgodtgjørelsen utgjør både minimum og maksimum for hva den salærberettigede skal ha utbetalt i slike tilfelle.

Godtgjøring etter annet og tredje ledd gjelder kun for de som har som sin hovedbeskjeftigelse å opptre som advokat, sakkyndig eller tolk. Regelen innebærer at personer som tar sporadiske oppdrag som tolk eller sakkyndig ikke er berettiget til godtgjøring etter disse bestemmelsene. Dette vil f.eks. være tilfellet for studenter, hjemmeværende eller ansatte som har som hovedoppgave å utføre andre typer oppdrag. Det er en forutsetning for godtgjøring etter disse bestemmelsene at den salærberettigede kan dokumentere at det ikke har vært mulig å fylle tiden fullt ut med annet arbeid. Dersom en advokat har overlatt saken til sin fullmektig, må det som regel legges til grunn at prinsipalen faktisk har hatt muligheter til å fylle tiden med annet arbeid. Videre må det legges til grunn at fullmektigen i slike tilfelle kan utføre andre arbeidsoppgaver. Dersom den salærberettigede fyller de nærmere vilkårene for godtgjøring etter tredje ledd, skal salæret fastsettes skjønnsmessig. Ved vurderingen må det blant annet sees hen til hvor lang tid som er satt av til rettsmøtet.

Det er en absolutt forutsetning for godtgjøring etter bestemmelsens første, annet, tredje og femte ledd at avlysningen/utsettelsen/bortfallet skjer tre virkedager eller færre før møtets første dag. Med virkedager menes mandag til fredag.

Dersom et rettsmøte/fylkesnemndsmøte blir avlyst, skal det etter fjerde ledd foretas en skjønnsmessig salærfastsettelse for advokatens eller den sakkyndiges forberedende arbeid til dette møtet. Vurderingen av det forberedende arbeidet i slike tilfelle må foretas i samsvar med standarden i § 7. I de tilfelle hvor møtet blir utsatt, vil det bero på en konkret vurdering om det forberedende arbeid skal honoreres særskilt eller medtas i arbeidsoppgaven for arbeid i forbindelse med det senere møtet. Avgjørende vil

være om det på bakgrunn av årsaken til utsettelse, utsettelsens lengde og/eller sakens omfang/ karakter er nødvendig helt eller delvis å utføre det forberedende arbeid på ny i forbindelse med nytt møte. Ved utsettelse av rettsmøte i saker som honoreres etter stykkprisforskriften, blir denne vurderingen også avgjørende for om noe av det forberedende arbeidet kan dekkes i tillegg til salæret etter stykkprisforskriften, jf. forskriftens § 2 annet ledd annet punktum.

Til § 12. Skifte av forsvarer/advokat/rettshjelper

Med unntak for fritt rettsrådsaker og fengslingsaker, skal det foretas en skjønnsmessig salærfastsettelse både for den advokat/forsvarer som først har påtatt seg oppdraget og for den som overtar oppdraget. Dette gjelder også for saker som ellers godtgjøres etter stykkprissatser, jf. stykkprisforskriften § 3 annet ledd første punktum.

Avkorting av honorar ved skifte av advokat/rettshjelper i fritt rettsrådssaker og fengslingsaker som honoreres med stykkpris reguleres i stykkprisforskriften § 3.

Avkorting etter § 12 første ledd skal i utgangspunktet svare til det arbeid som er utført før skiftet fant sted. Her må det imidlertid utvises et rimelig skjønn hvor det blant annet ses hen til sakens omfang og kompleksitet. Det bør videre legges vesentlig vekt på hvorvidt det tidligere er foretatt skifte av advokat i samme sak. Hyppig skifte av advokat bør tilsi avkorting tilsvarende det arbeid som er utført før skiftet fant sted. Det vises for øvrig til Rt-1994-1180.

Unntak fra utgangspunktet om full avkorting kan gjøres dersom parten er uten skyld i at han må skifte advokat, f.eks. ved advokatens sykdom eller dødsfall. I straffesaker kan det dessuten ses hen til siktedes/tiltaltes begrunnelse for å skifte forsvarer. Det vil f.eks. være grunn til å gjøre unntak dersom den opprinnelige forsvarer var en fast offentlig forsvarer, og siktede/tiltalte nå ønsker å velge en annen forsvarer.

Det skal som regel gjøres unntak hvor den første advokaten med berettiget grunn må trekke seg fra saken uten at dette er begrunnet i klientens forhold. Betydelig arbeidspress anses ikke som berettiget grunn. Det gjør heller ikke planlagte permisjoner eller styrt avvikling av advokatpraksis.

De faste forsvarere ved vedkommende domstol antas ikke å ha plikt til å påta seg forsvarerverv hvor det er tatt forbehold om salæravkorting.

For at den salærfastsettende myndighet skal kunne vurdere spørsmålet om avkorting, plikter den salærberettigede i forbindelse med innlevering av arbeidsoppgaven å opplyse om hvorvidt saken er overtatt fra en annen, samt hva som tidligere er utbetalt i salær jf. kommentarene punkt 5.2.

Til § 13. Klage og anke

13.1. Domstolenes salærfastsettelse

Twistelovens regler for anke kommer til anvendelse ved anke over salærfastsettelse, jf. rettshjelploven § 27 annet ledd. Dette gjelder også salærfastsettelse etter straffeprosessloven § 78 annet ledd.

Ettersom det vanligvis ikke vil være noen motpart ved slike anker, er det viktig at ankedomstolen får saken tilstrekkelig opplyst fra begge de involverte sider. Det er derfor fastslått i rettshjelploven § 27 fjerde ledd at domstolen som har fastsatt godtgjørelsen, skal tilrettelegge saken for ankedomstolen og gi slik redegjørelse for saken som er nødvendig for ankedomstolen.

Borgarting lagmannsrett er ankedomstol for avgjørelser truffet av Trygderetten, jf. rettshjelploven § 27 første ledd tredje punktum.

Utgangspunktet for beregningen av ankefristen fremgår av rettshjelploven § 27 tredje ledd.

13.2. Øvrige salærfastsettelse

Fristen for å klage er tre uker fra mottagelsen av underretning om vedtaket, jf. forvaltningsloven § 29.